

การเสริมสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ : ความท้าทายในปัจจุบัน-อนาคต

Enhancing and Developing New Generation Farmers :

Current and Future Challenges

(Received: January 12, 2023; Revised: February 2, 2023; Accepted: April 30, 2023)

วารดวง สมณาศักดิ์¹ นวลนภา จุลสุทธิ² ภูริพัฒน์ แก้วศรี²

Waraduang Sommanasak¹ Nualnapa Chullasutti² Phuripat Kaewsr²

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอวิธีการเสริมสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่เพื่อทดแทนเกษตรกรที่สูงอายุในประเทศไทย ซึ่งในบทความผู้เขียนได้นำเสนอเกี่ยวกับนโยบายภาครัฐในการเสริมสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ ปัญหาและอุปสรรคของเกษตรกรรุ่นใหม่ และสุดท้ายผู้เขียนได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับวิธีการเสริมสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ ซึ่งประกอบด้วย 1) การกำหนดนโยบายทางการเกษตรที่ให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม 2) การสร้างเทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการเกษตร 3) การสนับสนุนสินเชื่อเพื่อการลงทุน 4) การส่งเสริมการตลาด และ 5) การกระตุ้นให้เห็นความสำคัญของการประกอบอาชีพเกษตรกร

คำสำคัญ: การเสริมสร้างและพัฒนา เกษตรกรรุ่นใหม่ ความท้าทาย

Abstract

This article aims to present methods to strengthen and develop new generation farmers to replace the elderly farmers in Thailand. In the article, the author presents about public policy in enhancing and developing the new generation farmers, problems and obstacles of new generation farmers and finally, the author presents ideas on how to

¹ คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

Faculty of Political Science and Public Administration, Chiang Rai Rajabhat University

e-mail: waraduang@hotmail.com

² คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

Faculty of Political Science and Public Administration, Chiang Rai Rajabhat University

enhance and develop the new generation farmers which consists of 1) formulating agricultural policies that involve all sectors, 2) creating agricultural technology and innovation, 3) supporting investment loans, 4) promoting marketing, and 5) encouraging the importance of Agricultural occupation.

Keywords: Enhancing and Developing, New Generation Farmers, Challenges

บทนำ

ลักษณะทางภูมิประเทศและพื้นฐานของประเทศไทยเหมาะสมกับการทำการเกษตรเป็นอย่างมาก เนื่องจากที่ตั้งของประเทศเป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำหลายสายไหลผ่าน ทำให้ดินประกอบด้วยแร่ธาตุและสารอาหารจำนวนมาก จนส่งผลให้การเพาะปลูกประสบความสำเร็จ ดังคำพูดที่ว่า ประเทศไทยเป็นอู่ข้าวอู่น้ำ เป็นที่ทราบกันดีว่าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรของประเทศไทยนั้นสร้างรายได้จำนวนมากให้กับประเทศ อาทิ ข้าว ยางพารา มันสำปะหลัง ข้าวโพด จนทำให้ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีปริมาณการส่งออกผลผลิตทางการเกษตรเป็นอันดับ 10 ของโลก (โยชิตา เสร็จกิจและคณะ, 2565) แต่ทว่าในปัจจุบันภาคการเกษตรของประเทศไทยตกอยู่ในภาวะการณ์ที่น่าเป็นห่วง ซึ่งหากพิจารณาแล้วจะพบว่าพื้นที่การทำเกษตรและจำนวนเกษตรกรรายย่อยลดลงเป็นจำนวนมาก เนื่องจากปัญหาของเกษตรกรจำนวนมากไม่ได้รับการดูแลและแก้ไขจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างจริงจัง ซึ่งหากปล่อยให้เกิดปัญหาเหล่านี้โดยไม่ได้รับการแก้ไขประเทศไทยอาจเข้าสู่การถดถอยของวิถีเกษตรกรรมก็เป็นได้ การเกิดกระแสโลกาภิวัตน์ทำให้สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ซึ่งด้านการเกษตรของประเทศไทยก็เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน โดยปรากฏการณ์ของปัญหาที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรไทยมีหลายสาเหตุที่สำคัญ ได้แก่ ปัญหาเรื่องทุน เกษตรกรขาดต้นทุนทั้งเงินสดและเครื่องมือในการประกอบอาชีพ รวมถึงขาดแคลนที่ดินที่จะใช้ในการผลิต ทำให้ต้องไปเช่าที่ดินทำกิน ปัญหาเรื่องการตลาด เมื่อผลผลิตออกมาแล้วเกษตรกรไม่ทราบว่าต้องนำผลผลิตนั้นไปจำหน่ายในแหล่งใดบ้าง ทำให้ต้องพึ่งพาพ่อค้าคนกลาง และปัญหาเกี่ยวกับความรู้ในการทำการเกษตรที่ถูกวิธี ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่จะใช้วิธีการเพาะปลูกแบบเดิม ๆ หรือทำตามที่บรรพบุรุษสั่งสอนมาตั้งแต่อดีตทำให้เกิดปัญหาเดิม ๆ ซ้ำๆ การแก้ปัญหาก็ก้ปัญหาแบบเดิม ๆ ทำให้ไม่มีการพัฒนาองค์ความรู้เรื่องเกษตรแบบใหม่ที่จะช่วยให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรได้อย่างยั่งยืนและแท้จริง

จากการวิเคราะห์ของ พิรเดช พองอำไพ (2554 อ้างอิงใน ศันสนีย์ กระจำวงษ์และคณะ, 2558, น. 2) พบว่า เกษตรกรรายย่อยกำลังจะค่อย ๆ หดไป เนื่องมาจากเหตุผลที่สำคัญ คือ อายุเฉลี่ยของเกษตรกรไทยในปัจจุบันอยู่ที่ประมาณ 51 ปี หมายความว่ามีความใช้เวลาทำการเกษตรเหลืออีกไม่กี่ปีหรือมองอีกมุมหนึ่ง คือ คนที่แข็งแรงอยู่ในวัยแรงงานไปทำงานอื่นกันหมดทั้งในโรงงานอุตสาหกรรมและ

งานในเมือง ปล่อยให้ผู้สูงอายุทำอาชีพเกษตรกร หรือคนเหล่านั้นเมื่อออกจากวงการอุตสาหกรรมแล้วก็หันกลับมาสู่ภาคเกษตรกรรมเมื่ออายุมากขึ้น แต่ที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้น คือ ความเชื่อที่ว่าทำการเกษตรแล้วยากจน จึงพยายามส่งลูกหลานไปเรียนสูง ๆ ในเมือง เพื่อจะได้ประกอบอาชีพอื่นที่สบายกว่าหรือสร้างรายได้มากกว่า ซึ่งทำให้ขาดช่วงในการทดแทนแรงงานรุ่นใหม่ในภาคการเกษตร นอกจากนี้บุตรหลานของเกษตรกรที่ได้รับการศึกษาสูงขึ้นมักไม่สนใจที่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม เนื่องจากขาดแรงจูงใจและความกังวลในเรื่องความไม่มั่นคงของรายได้ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2566) อีกทั้งเห็นว่าการในภาคเกษตรไม่มีสวัสดิการรองรับ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2560) นอกจากนี้ทัศนคติของคนรุ่นใหม่ในภูมิภาคเอเชียตามรายงานของสมาคมเกษตรกรแห่งเอเชียเพื่อการพัฒนาชนบทที่ยั่งยืน (Asian Farmers Association for Sustainable Rural Development : AFA) พบว่า การที่คนรุ่นใหม่หรือลูกหลานเกษตรกรไม่มีความสนใจในอาชีพเกษตรกรรม เนื่องจาก 1) ไม่มีความภาคภูมิใจในอาชีพ 2) มีรายได้น้อย 3) ไม่มีความมั่นคงในสิทธิถือครองที่ดินหรือไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง 4) ขาดโครงสร้างพื้นฐานที่ดีในพื้นที่ชนบท 5) ขาดการสนับสนุนนโยบายหรือโครงการจากภาครัฐ โดยภาครัฐให้ความสนใจกับธุรกิจการเกษตรมากกว่าเกษตรกรรมแบบครอบครัว ซึ่งในส่วนของเกษตรกรรมแบบครอบครัวยังคงขาดที่ดิน เงินทุน ตลาด การเข้าถึงข้อมูล และเครื่องจักรกลการเกษตร หากขาดการสนับสนุนปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้จะทำให้เกษตรกรรุ่นใหม่ไม่สามารถแข่งขันกับเกษตรกรรายใหญ่ที่ทำการเกษตรพาณิชย์ 6) โรงเรียนหรือมหาวิทยาลัยไม่มีหลักสูตรที่ครอบคลุมถึงเรื่องที่ดินและการปฏิรูปเกษตรกรรม และ 7) ขาดการรวมตัวอย่างเข้มแข็งของเกษตรกรรุ่นใหม่ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศและระหว่างประเทศ เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล แลกเปลี่ยนความคิด หรือเพื่อสนับสนุนระหว่างเกษตรกรรุ่นใหม่ด้วยกันจึงทำให้ไม่เกิดการสร้างต้นแบบที่จะเป็นแรงบันดาลใจให้กับคนรุ่นใหม่ (สุภัทร คำมุงคุณ, 2562)

จากสภาพปัญหาดังกล่าวข้างต้น ผู้เขียนจึงสนใจที่จะศึกษาถึงวิธีการเสริมสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ทดแทนเกษตรกรสูงอายุ เพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรรุ่นใหม่ให้อยู่ดีมีสุขและเพื่อให้ภาคการเกษตรของประเทศมีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ต่อไปตามแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development)

นโยบายภาครัฐในการเสริมสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่

ประเทศไทยมีนโยบายในการสนับสนุนและพัฒนาเกษตรกรอย่างต่อเนื่องตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) จนถึงฉบับที่ 13 (พ.ศ.2566-2570) โดยมีแนวคิดและหลักการในการพัฒนาเกษตรกร ได้แก่ 1) การสร้างค่านิยมที่ดี 2) การฝึกอบรมและจัดทำหลักสูตร 3) การสนับสนุนองค์ความรู้ด้านการเกษตรและด้านอื่นที่เกี่ยวข้องทั้งระบบอย่างครบวงจร 4) การสนับสนุนปัจจัยการผลิตและโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็น 5) การสร้างความมั่นคงในการประกอบ

อาชีพ ทั้งในส่วนการประกันภัย การดูแลสวัสดิการ และการสนับสนุนการเพิ่มรายได้นอกภาคการเกษตร และ 6) การเสริมสร้างบทบาทการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายการพัฒนาภาคการเกษตรและการขับเคลื่อนนโยบายไปสู่การปฏิรูป (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560)

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559) ได้เน้นการพัฒนาเกษตรกรรมใหม่ โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนากำลังแรงงานในภาคการเกษตรและสร้างแรงจูงใจให้เยาวชนหรือเกษตรกรรุ่นใหม่เข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมอย่างมีศักดิ์ศรี ตลอดจนการจัดระบบการศึกษาเพื่อสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ จัดหาพื้นที่ทำการเกษตร แหล่งทุนสนับสนุนและพัฒนาทักษะความรู้ในด้านธุรกิจและการตลาด ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ที่กำหนดให้มีการกำหนดนโยบายสนับสนุนเกษตรกรรุ่นใหม่ด้วยการผลิตเกษตรกรรุ่นใหม่หรือดำเนินนโยบายบัณฑิตคืนถิ่น จัดทำหลักสูตรที่เน้นภาคปฏิบัติ สนับสนุนการสร้างและการรวมกลุ่มเกษตรกรปราดเปรี๊ยะให้สามารถบริหารธุรกิจการเกษตรได้อย่างครบวงจรตั้งแต่ต้นน้ำ แปรรูปและการตลาด การสร้างค่านิยมและสร้างความมั่นคงของเกษตรกรและสถาบันการเกษตร การดูแลสวัสดิการ ชาวนา สนับสนุนการเพิ่มรายได้นอกภาคการเกษตร และสร้างองค์ความรู้ รวมถึงการเข้าถึงเครือข่ายพัฒนาความรู้ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ นอกจากนี้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ.2566-2570) ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคน รวมทั้งเกษตรกรรุ่นใหม่เพื่อรองรับกับการเปลี่ยนแปลงไปสู่โลกยุคใหม่ และเพื่อบ่มบ่มสังคมแห่งโอกาสและความเป็นธรรม ตลอดจนในแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2561-2580) ตามประเด็นยุทธศาสตร์ด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งกำหนดให้มีการพัฒนาความมั่นคงด้านการเกษตรและอาหารของประเทศและชุมชน โดยส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนตามประเด็นยุทธศาสตร์ดังกล่าวได้มุ่งเน้นให้มีการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ การเพิ่มการจ้างงานในภาคการเกษตรเพื่อรองรับเศรษฐกิจชีวภาพและยกระดับอาชีพเกษตรกรรมให้มีรายได้ต่อหัวเพิ่มขึ้นและมีความภาคภูมิใจในอาชีพ (ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี, 2561)

นอกจากนั้นกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบในการพัฒนาภาคการเกษตรได้ขับเคลื่อนการพัฒนาบุคลากรทางการเกษตรอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรสำหรับนโยบายในการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้มีการกำหนดแนวทางการพัฒนาไว้ในแผนพัฒนาการเกษตร ซึ่งในปัจจุบันแผนพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (2566-2570) กำหนดแนวทางการสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่เข้าสู่ภาคการเกษตร ดังนี้ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2566)

1. การส่งเสริมองค์ความรู้ด้วยการร่วมมือกับสถาบันการศึกษาที่มีหลักสูตรด้านการเกษตร ถ่ายทอดความรู้ในด้านการผลิตด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ ด้านการบริหารธุรกิจ และด้านการตลาด

2. การเข้าถึงแหล่งสินเชื่อเพื่อการเกษตรให้กับเยาวชนรุ่นใหม่ ทายาทเกษตรกร หรือบุคคลทั่วไปที่มีความมุ่งมั่นจะประกอบอาชีพเกษตรกรรม

3. การสนับสนุนทุนเพื่อการประกอบธุรกิจการเกษตร

4. การจัดสรรที่ดินให้กับเกษตรกรรุ่นใหม่

5. การส่งเสริมให้เกษตรกรรุ่นใหม่นำความรู้ทางการเกษตรไปถ่ายทอดและพัฒนาชุมชน

6. การสนับสนุนทุนการศึกษาสำหรับเยาวชนรุ่นใหม่หรือบุตรหลานเกษตรกรที่ต้องการศึกษาด้านการเกษตรเพื่อสืบทอดอาชีพเกษตรกรรมของครอบครัว

7. การสนับสนุนทุนเพื่อประกอบอาชีพธุรกิจการเกษตรและที่ดินให้กับเกษตรกรรุ่นใหม่

8. การสร้างแรงจูงใจและความภาคภูมิใจในการสืบทอดอาชีพเกษตรกรรมโดยการคัดเลือกเกษตรกรดีเด่น การสร้างต้นแบบเกษตรกรรุ่นใหม่ที่ประสบความสำเร็จและเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้กับคนรุ่นใหม่รับรู้ และปลูกฝังค่านิยมการทำการเกษตรโดยบรรจุในหลักสูตรการเรียนการสอนทั้งภาคทฤษฎีและการปฏิบัติ ตลอดจนทัศนศึกษาดูงานในศูนย์การเรียนรู้

9. การส่งเสริมการรวมกลุ่มของเกษตรกรรุ่นใหม่เป็นยุวสหกรณ์และยุวเกษตรกร

นอกจากนี้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้จัดทำยุทธศาสตร์กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ระยะ 20 ปี (พ.ศ.2560-2579) มุ่งแก้ไขจุดอ่อนและเสริมจุดแข็งให้เอื้อต่อการพัฒนาภาคการเกษตรในระยะยาว เพื่อบรรลุวิสัยทัศน์ “เกษตรกรรมมั่นคง ภาคการเกษตรมั่งคั่ง ทรัพยากรการเกษตรยั่งยืน” (กรมชลประทาน, 2560) โดยมีแนวทางไปสู่เป้าหมาย 5 ยุทธศาสตร์ด้านการเกษตร คือ

ยุทธศาสตร์ที่ 1 สร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรและสถาบันเกษตรกร

ยุทธศาสตร์ที่ 2 เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและยกระดับมาตรฐานสินค้าเกษตร

ยุทธศาสตร์ที่ 3 เพิ่มความสามารถในการแข่งขันภาคการเกษตรด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม

ยุทธศาสตร์ที่ 4 บริหารจัดการทรัพยากรการเกษตรและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

ยุทธศาสตร์ที่ 5 พัฒนาระบบบริหารจัดการภาครัฐ

จากนโยบายของภาครัฐในการเสริมสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ดังกล่าว หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องได้มีการขับเคลื่อนผ่านโครงการและกิจกรรมต่างๆ มากมาย โดยมีการขับเคลื่อนผ่านหน่วยงานหรือบูรณาการร่วมกันระหว่างหน่วยงาน ซึ่งโครงการและกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ล้วนต้องการสร้างโอกาสในการเข้าถึงทักษะ ความรู้ และการเข้าถึงที่ดินเพื่อการเกษตร ตลอดจนการสร้างเครือข่าย และการเข้าถึงสินเชื่อและตลาด ซึ่งโครงการและกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่มีดังต่อไปนี้

1. **โครงการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ (Young Smart Farmer)** โดยกรมส่งเสริมการเกษตร ได้ดำเนินการสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ขึ้นในปี 2551 เน้นการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรเป็นรายบุคคล ในด้านการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต การบริหารธุรกิจและการใช้ระบบ

สารสนเทศ ต่อมาในปี 2557 จึงได้ดำเนินการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เป็น Young Smart Farmer เพื่อพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ให้มีขีดความสามารถด้านการเกษตรและทดแทนเกษตรกรผู้สูงอายุ ตลอดจนเพื่อสร้างแรงจูงใจให้คนรุ่นใหม่มาประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยการนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้และสามารถเป็นผู้นำทางการเกษตรในท้องถิ่น รวมถึงสามารถสร้างเครือข่ายความร่วมมือในทุกระดับ โดยมีกลุ่มเป้าหมายเป็นเกษตรกรรุ่นใหม่ อายุ 17-45 ปี ที่เริ่มต้นทำการเกษตรและมีความมุ่งมั่น ตั้งใจ ต้องการที่จะพัฒนาศักยภาพและคุณภาพชีวิตของตนเองและจะต้องขึ้นทะเบียนเกษตรกรกับกรมส่งเสริมการเกษตรด้วย

แนวคิดการพัฒนา

การพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เป็น Young Smart Farmer ดำเนินการโดยยึดหลักการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรรุ่นใหม่ด้วยตัวเกษตรกรเอง มีการให้ความสำคัญกับการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยมีเกษตรกรรุ่นใหม่เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และออกแบบการเรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อตอบสนองความต้องการที่แท้จริงและนำผลที่ได้จากการจัดกระบวนการเรียนรู้ไปใช้ในการปฏิบัติงานได้จริง มีการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบผสมผสานระหว่างเกษตรกรรุ่นใหมewithพี่เลี้ยง ซึ่งเป็นการเรียนรู้แบบเผชิญหน้าหรือแบบเฉพาะกิจจากประสบการณ์ของปราชญ์ชาวบ้านหรือบุคคลต้นแบบ รวมถึงการเรียนรู้จากการศึกษาดูงาน การลงมือฝึกปฏิบัติจริง การเรียนรู้ผ่านสื่อสารสนเทศและสื่อออนไลน์ นอกจากนี้ยังเน้นหนักในกระบวนการมีส่วนร่วม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงองค์ความรู้ เทคโนโลยีและกิจกรรมการเกษตรตั้งแต่กระบวนการผลิตไปจนถึงการตลาดเพื่อการรวมกลุ่มของเกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีความมุ่งมั่นตั้งใจในการพัฒนาตนเองเป็น Young Smart Farmer นำไปสู่การเป็นผู้นำด้านการเกษตรในอนาคต ตลอดจนการสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มและเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างเกษตรกรรุ่นใหม่และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งนี้การพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เป็น Young Smart Farmer ได้มีการดำเนินงานควบคู่ไปกับการพัฒนาศักยภาพของเจ้าหน้าที่ มีเป้าหมายหลักในการเพิ่มทักษะให้เจ้าหน้าที่เป็นผู้จัดการเรียนรู้ เพื่อเป็นเพื่อนคู่คิดในการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ตอบสนองความต้องการ ความจำเป็นและความเหมาะสมของเกษตรกร ซึ่งอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานในสังกัดกรมส่งเสริมการเกษตรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2. โครงการสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ โดยสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) ได้ร่วมมือกับหน่วยงานอื่น ๆ เพื่อสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ โดยในระยะแรก ปี 2550 ส.ป.ก. ได้ร่วมมือกับสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา (สอศ.) ดำเนินโครงการบ่มเพาะเกษตรกรในอนาคตในเขตปฏิรูปที่ดิน เพื่อจัดที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดินให้แก่ผู้สำเร็จการศึกษาด้านการเกษตรจากวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา และร่วมกันสร้างองค์ความรู้ด้านการเกษตรเพื่อให้สามารถเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรม รวมถึงได้มีโครงการ “การพัฒนาเกษตรกรมืออาชีพยุคใหม่” เพื่อสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ให้มีความรู้ทั้งในภาคทฤษฎีและการปฏิบัติ โดยเป็นความ

ร่วมมือระหว่าง 4 หน่วยงาน ได้แก่ 1) สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม สนับสนุนทุนการศึกษา ในรูปของที่ดินทำกิน 2) สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา โดยวิทยาลัยเกษตรกรรมได้ดำเนินการ ปรับปรุงหลักสูตรการเรียนให้เหมาะสมยิ่งขึ้น 3) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สนับสนุนการพัฒนา ระบบบริหารจัดการและบุคลากรของวิทยาลัยเกษตรกรรม และ 4) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ การเกษตรสนับสนุนเงินกู้ยืมกรณีพิเศษแก่นักศึกษาที่เข้าร่วมโครงการ ต่อมาจึงมีโครงการสร้างพัฒนา เกษตรกรรุ่นใหม่ ในปี 2551 โดยสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมได้ร่วมมือกับสำนักงานกองทุน สนับสนุนการวิจัยและสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ผ่านกลไกของวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยี วิทยาลัยประมงและวิทยาลัยการอาชีพเพื่อสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ให้มีโอกาสทางการศึกษา มีองค์ความรู้ ทั้งภาคทฤษฎีและการปฏิบัติ โอกาสการเข้าสู่ที่ดินทำกิน การพัฒนาที่ดินและการจัดการเทคโนโลยี ทางการเกษตรที่เหมาะสม (สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, 2560) โดยเกษตรกรที่ได้ผ่านการ ฝึกอบรมตามหลักสูตร รวมทั้งผ่านการประเมินผลการทดลองประกอบอาชีพซึ่งไม่มีที่ดินทำกินเป็นของ ตนเองและของครอบครัวและประสงค์เข้าสู่ที่ดินรองรับในเขตปฏิรูปที่ดิน ส.ป.ก. เกษตรกรจะได้รับที่ดิน ให้ทดลองเข้าทำประโยชน์ชั่วคราวรายละเอียดไม่เกิน 5 ไร่ เป็นระยะเวลา 6 เดือน และมีการประเมินเป็น ระยะเวลาทุก 3 เดือน หากเกษตรกรปฏิบัติผ่านเกณฑ์และเงื่อนไขที่กำหนดจะได้รับสิทธิทำกินในที่ดินต่อไป

จากการดำเนินงานที่ผ่านมาตั้งแต่ปี 2551-2560 ได้มีการอบรมหลักสูตรต่าง ๆ เช่น หลักสูตร การพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ หลักสูตรการพัฒนาเกษตรกรมืออาชีพใหม่ หลักสูตรการพัฒนาเกษตรกร อย่างยั่งยืนและหลักสูตรการพัฒนาผู้นำเกษตรกรรุ่นใหม่ เป็นต้น เพื่อสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ ให้เข้าถึงองค์ความรู้ และนำความรู้ไปถ่ายทอดให้กับสมาชิกในครัวเรือนและนำไปปฏิบัติในแปลงเกษตร ของตน โดยเกษตรกรกว่าครึ่งหนึ่งที่เข้าร่วมการฝึกอบรมสามารถนำความรู้ไปลดต้นทุนการผลิต สร้างรายได้เพิ่ม มีสุขภาพที่ดีขึ้น และลดภาระค่ารักษาพยาบาล (ศุภมิตร ศรีวัฒนชัย, 2559)

3. โครงการเกษตรเพื่อชีวิต “เกษตรกรรุ่นใหม่ ใส่ใจมาตรฐาน” โดยสำนักงานมาตรฐาน สินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ ร่วมกับกรมส่งเสริมการเกษตร กรมปศุสัตว์ กรมประมง กรมการข้าว กรมวิชาการเกษตร กรมพัฒนาที่ดิน และสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาร่วมกันสร้างองค์ความรู้ ด้านมาตรฐานสินค้าเกษตรและเพิ่มศักยภาพ รวมทั้งสร้างโอกาสทางการศึกษาให้กับเกษตรกรรุ่นใหม่ ให้สามารถพัฒนาทักษะในการประกอบอาชีพและสร้างทัศนคติที่ดีต่ออาชีพเกษตรกรรม รวมถึงการสร้าง ให้เยาวชนรุ่นใหม่ให้ตระหนักถึงความสำคัญในเรื่องอาหารปลอดภัย โดยมีกลุ่มเป้าหมายเป็นนักศึกษา อาชีวศึกษาจากวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีผ่านกลไกการขับเคลื่อนโดยการจัดกิจกรรมค่ายเกษตรกร รุ่นใหม่ ใส่ใจมาตรฐาน ประกวดการเขียนโครงการฟาร์มมาตรฐานสินค้าเกษตร การทัศนศึกษาฟาร์ม มาตรฐานและสถานประกอบการ การส่งเสริมการนำมาตรฐานสินค้าเกษตรไปปฏิบัติจริง การประกวด ฟาร์มมาตรฐานสินค้าเกษตรและการมอบโล่รางวัลประกาศเกียรติคุณ (สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตร และอาหารแห่งชาติ, 2560)

4. โครงการพัฒนาผู้ประกอบการเกษตรกรรุ่นใหม่ โดยกรมส่งเสริมการเกษตรได้จัดโครงการนี้ขึ้นเพื่อเป็นการต่อยอดให้ Young Smart Farmer เป็นผู้ประกอบการเกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีการใช้เทคโนโลยีนวัตกรรม ฐานข้อมูล (Big Data) และมีเครือข่ายในการทำธุรกิจการเกษตร ตลอดจนเป็นผู้นำด้านเกษตรในท้องถิ่น หากเป็นเกษตรกรรุ่นใหม่ที่จะเข้าร่วมโครงการนี้จะต้องเข้าร่วมโครงการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เป็น Young Smart Farmer และผ่านกระบวนการเรียนรู้และเชื่อมโยงเครือข่าย รวมถึงผ่านการประเมินคุณสมบัติเป็น Young Smart Farmer มาก่อน โดยจะได้รับกรอบส่งเสริมความรู้ในการจัดทำแผนพัฒนากิจกรรมการเกษตรในเชิงธุรกิจเกษตร การเข้าถึงแหล่งเงินทุนในการประกอบอาชีพ การสร้างเวทีเชื่อมโยงเครือข่าย Young Smart Farmer และผู้ประกอบการเกษตรกรรุ่นใหม่ในระดับประเทศและพัฒนาผู้ประกอบการเกษตรกรรุ่นใหม่สู่สากล โดยเสริมสร้างทักษะและต่อยอดองค์ความรู้ด้านมาตรฐานสินค้าเกษตรและการตลาดสากล ตลอดจนสร้างพัฒนาศูนย์บ่มเพาะเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เป็นศูนย์ต้นแบบก้าวสู่ผู้ประกอบการเกษตรกรรุ่นใหม่ (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2561)

5. โครงการสินเชื่อสานฝันเกษตรกรรุ่นใหม่ (Young Smart Farmer) โดยธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ได้สนับสนุนสินเชื่อเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายหรือค่าลงทุนในการประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับภาคการเกษตรให้กับทายาทเกษตรกรหรือบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาหรือเกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีบรรลุนิติภาวะแล้วและอายุไม่เกิน 45 ปี มีความตั้งใจสืบต่ออาชีพเกษตรกรรมหรืออาชีพที่เกี่ยวข้องกับภาคการเกษตรและได้ผ่านการศึกษาหรืออบรมความรู้ทางด้านการเกษตรหรือธุรกิจการเกษตร ตลอดจนได้ขึ้นทะเบียนเป็นลูกค้าของธนาคารตามข้อบังคับที่กำหนด

6. องค์การตลาดเพื่อเกษตรกร ได้มีการดำเนินงานสนับสนุนด้านตลาดโดยจัดพื้นที่ให้เกษตรกรรุ่นใหม่นำผลผลิตทางการเกษตรจำหน่ายในตลาด อ.ต.ก. และจัดพื้นที่จำหน่ายให้แก่เกษตรกรรุ่นใหม่ บนพื้นที่ 16 ตารางเมตร บริเวณร้านค้าหน้าโครงการหลวง โดยคัดเลือกผลผลิตจากเกษตรกรรุ่นใหม่จากทั่วประเทศมาสลับหมุนเวียนจำหน่ายในพื้นที่ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2559)

7. โครงการนำลูกหลานเกษตรกรกลับบ้าน สานต่ออาชีพการเกษตร โดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์มีเป้าหมายสร้างคนรุ่นใหม่ที่มีใจรักอาชีพการเกษตรและต้องการกลับคืนสู่ถิ่นฐานบ้านเกิดเพื่อสานต่ออาชีพการเกษตรของครอบครัวและมีเวลาอยู่ใกล้ชิดกับครอบครัวมากยิ่งขึ้น โดยสนับสนุนให้สหกรณ์การเกษตรในพื้นที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการส่งเสริมอาชีพการเกษตรที่มั่นคงให้กับคนรุ่นใหม่และเป็นพี่เลี้ยงในการดูแลเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ ทั้งในด้านการถ่ายทอดความรู้การทำเกษตร จัดหาปัจจัยการผลิต บริการเครื่องจักรและเครื่องมืออุปกรณ์ต่าง ๆ สนับสนุนโอกาสในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนเพื่อประกอบอาชีพและแนะนำช่องทางการจำหน่ายผลผลิตสู่ตลาด โดยมีระยะเวลาดำเนินการ 3 ปี ระหว่างปี 2563-2565 ในการบ่มเพาะอาชีพเกษตรกรรมเพื่อให้เป็นเกษตรกรที่มีอาชีพและรายได้ที่มั่นคง ซึ่งบุคคลที่สนใจเข้าร่วมโครงการต้องเป็นผู้ที่มีความตั้งใจที่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม อายุไม่เกิน 50 ปี มีความสนใจและพร้อมที่จะกลับไปทำการเกษตรที่บ้านเกิด และต้องมีที่ดินเป็นของตนเอง

หรือสามารถเช่าที่ดินเพื่อประกอบอาชีพเกษตรกรรมได้ หรือหากไม่มีที่ดินทำกิน ทางกรมส่งเสริมการเกษตรจะจัดสรรที่ดินในเขตนิคมสหกรณ์ซึ่งมีอยู่ 17 แห่ง พื้นที่ 639 ไร่ ทั้งนี้เพื่อให้เข้าไปใช้ประโยชน์ในลักษณะการทำเกษตรแบบแปลงรวม โดยกรมส่งเสริมการเกษตรจะประสานกับหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาให้การสนับสนุนในด้านองค์ความรู้ในการทำเกษตร ทั้งการปลูกผัก เลี้ยงปลา และทำปศุสัตว์ ตามความประสงค์ที่แจ้งไว้ในใบสมัคร โดยจะใช้รูปแบบเกษตรผสมผสานหรือใช้หลักทฤษฎีใหม่มาบริหารจัดการพื้นที่การเกษตรและส่งเสริมการทำเกษตรสมัยใหม่หรือเกษตรแม่นยำเพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพ เน้นผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยและเกษตรอินทรีย์ ตลอดจนประสานภาคเอกชนจัดหาตลาดมารับผลผลิต พร้อมช่วยวางแผนการผลิตสินค้าให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดและผู้บริโภค

ปัญหาและอุปสรรคของเกษตรกรรุ่นใหม่

จากการดำเนินโครงการและกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ของหน่วยงานภาครัฐที่ผ่านมา พบว่าการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ในประเทศไทยยังประสบภาวะขาดแคลนแรงงาน และสัดส่วนของเกษตรกรสูงอายุเพิ่มมากขึ้น คุณภาพสินค้ายังไม่สูงมากนัก เกษตรกรมีฐานะยากจน มีปัญหาหนี้สิน รายได้รวมจากภาคเกษตรไม่เพียงพอกับการเลี้ยงดูคนในครอบครัว และขาดแคลนที่ดินทำกิน ซึ่งปัญหาและอุปสรรคของเกษตรกรรุ่นใหม่มีดังต่อไปนี้

1. ด้านบุคคล เกษตรกรรุ่นใหม่บางส่วนขาดความรู้และทักษะในการผลิตและการตลาด การจัดทำแผนธุรกิจ ความรู้ด้านคอมพิวเตอร์ การใช้อินเทอร์เน็ต การใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรม ขาดความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะทำการเกษตร ตลอดจนขาดการรวมกลุ่มอย่างเข้มแข็ง การเชื่อมโยงเครือข่ายระหว่างเกษตรกรรุ่นใหม่ด้วยกันไม่มีความต่อเนื่องทำให้ไม่มีพลังในการจัดการผลผลิต (สุภัทร คำมุงคุณ, 2562) นอกจากนั้นเกษตรกรบางส่วนไม่สามารถนำความรู้ที่ได้รับจากการอบรมไปใช้ประโยชน์ เนื่องจากขาดแคลนวัตถุดิบไปใช้ในการดำเนินการ (ศุภมิตร ศรีวัฒนชัย, 2559) นอกจากนั้นปัญหาและอุปสรรคของเกษตรกรรุ่นใหม่ คือ ครอบครัวของเกษตรกรรุ่นใหม่ไม่สนับสนุนและส่งเสริม รวมทั้งยอมรับในการตัดสินใจลาออกจากงานประจำมาประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่มีรายได้ไม่มั่นคง

2. ด้านที่ดิน โดยที่ดินที่เกษตรกรรุ่นใหม่ได้รับตามโครงการสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ พบว่ายังคงมีปัญหาด้านพื้นที่โดยมีจำนวนพื้นที่รองรับจำกัดและสภาพที่ดินไม่เหมาะสมต่อการทำการเกษตร เช่น มีสภาพลาดชัน น้ำท่วมขัง สภาพความสมบูรณ์ต่ำ ทำให้ไม่สามารถใช้ที่ดินได้เต็มศักยภาพ รวมถึงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นยังไม่ครอบคลุม เช่น น้ำ ไฟฟ้า และถนน ทำให้เกษตรกรต้องนำน้ำประปามาใช้ในการทำการเกษตรหรือใช้น้ำมันเชื้อเพลิงในการสูบน้ำ ซึ่งส่งผลกระทบต่อต้นทุนการผลิตสูงขึ้น (สุนทรี ศักดิ์ประชาวุฒิ และทรงวุฒิ ม่วงเจริญ, 2560) นอกจากนั้นคนที่สนใจจะประกอบอาชีพเกษตรกรรมบางส่วนไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง บางส่วนต้องเช่าที่ดินเพื่อทำการเกษตร

ทำให้มีต้นทุนการทำการเกษตรสูงขึ้นไปอีก ซึ่งผลผลิตที่ได้อาจไม่คุ้มค่ากับการเสียค่าเช่าที่ดินในแต่ละปี ทำให้คนรุ่นใหม่เลือกที่จะไม่มาทำการเกษตร

3. ด้านการตลาด พบว่า เกษตรกรรุ่นใหม่ไม่มีตลาดที่แน่นอนเพื่อรองรับผลผลิต โดยเกษตรกรนำผลผลิตไปจำหน่ายเองโดยส่วนใหญ่เป็นตลาดในชุมชน หรือในบางพื้นที่มีพ่อค้ามารับซื้อ แต่มักถูกกดราคาทำให้ได้รับราคาที่ไม่เหมาะสม (สุนทรี ศักดิ์ประชาวุฒิ และทรงวุฒิ ม่วงเจริญ, 2560) ในขณะที่มีเกษตรกรรุ่นใหม่เฉพาะบางกลุ่มที่พบว่ามีอุปสรรคในเรื่องการตลาด เช่น กลุ่มที่ทำการผลิตแบบเชิงเดี่ยวหรือกลุ่มที่ทำการผลิตแบบเชิงเดี่ยวและได้พยายามปรับไร่ไร่ให้เกิดความหลากหลาย โดยเป็นประเด็นเรื่องราคาผลผลิตที่ถูกกำหนดโดยโรงสีข้าวและพ่อค้าคนกลาง และขาดช่องทางการตลาดที่หลากหลายในการจำหน่ายผลผลิต (โคเชเทล และ เกษศิริรินทร์ พิบูลย์, 2560)

4. ด้านเงินทุน จากตัวอย่างของเกษตรกรรุ่นใหม่ที่ทดลองการเข้าทำประโยชน์ชั่วคราวตามโครงการสร้างพัฒนาเกษตรกร พบว่า เกษตรกรรุ่นใหม่ขาดการสนับสนุนเงินทุนหรือเงินกู้ และประสบปัญหาด้านการใช้จ่ายโดยเฉพาะในช่วงการทดลองช่วงแรกที่ยังมีรายได้ไม่แน่นอน ส่งผลให้เกษตรกรต้องออกไปหารายได้อื่นนอกภาคเกษตร (สุนทรี ศักดิ์ประชาวุฒิ และทรงวุฒิ ม่วงเจริญ, 2560) นอกจากนั้น การเข้าถึงแหล่งเงินทุนเพื่อยืมของเกษตรกรรุ่นใหม่ถือเป็นปัญหาและอุปสรรคสำคัญอีกประเด็นหนึ่ง เช่น ดอกเบี้ยในการกู้ยืมเพื่อทำการเกษตรอยู่ในอัตราสูงเกินไป ระยะเวลาในการผ่อนจ่ายสั้นเกินไป เป็นต้น ซึ่งจากการสำรวจพบว่าเกษตรกรรุ่นใหม่คาดหวังให้หน่วยงานภาครัฐสนับสนุนเงินทุนในช่วงเริ่มต้นทำการเกษตร รวมทั้งหาแหล่งสินเชื่อรายบุคคลที่มีดอกเบี้ยต่ำและมีระยะเวลาในการผ่อนชำระหนี้ยาว (กิริติยา สวัสดิภาพ, 2554)

5. ด้านนโยบาย โครงการของหน่วยงานภาครัฐหลายโครงการไม่ตอบสนองความต้องการของเกษตรกรรุ่นใหม่ เนื่องจากเป็นนโยบายหรือการสั่งการที่มาจากกระดัดบนลงล่าง ทำให้เกษตรกรรุ่นใหม่ไม่มีส่วนร่วมนำเสนอความต้องการอย่างแท้จริง เนื่องจากเกษตรกรรุ่นใหม่มีความหลากหลายซึ่งมีคุณลักษณะและความต้องการการสนับสนุนที่แตกต่างกัน (โคเชเทล และ เกษศิริรินทร์ พิบูลย์, 2560) ซึ่งแตกต่างกันไปในแต่ละลักษณะพื้นที่และบริบทของชุมชนและสังคม นอกจากนั้นนโยบายในการสนับสนุนและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ของหน่วยงานภาครัฐไม่มีการประเมินผลการดำเนินนโยบายที่ชัดเจน และบางนโยบายหรือบางโครงการนั้นมีลักษณะการดำเนินงานที่ซ้ำซ้อนกัน เช่น โครงการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ (Young Smart Farmer) โดยกรมส่งเสริมการเกษตร กับโครงการสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ โดยสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) เป็นต้น

6. ด้านระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ การทำการเกษตรรูปแบบใหม่นั้นจำเป็นต้องอาศัยระบบเทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัย และรวดเร็ว ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการเตรียมพร้อมในการทำการเกษตร เช่น การพยากรณ์สภาพอากาศที่แม่นยำ การคำนวณระดับน้ำ รวมไปถึงถึงระบบเทคโนโลยีสารสนเทศในการให้ข้อมูลเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต การบริหารและการตลาด

เกษตรกรรมใหม่สามารถขายผลผลิตทางออนไลน์ผ่านสมาร์ทโฟน โดยพึ่งพาพ่อค้าคนกลางในระดับน้อย ซึ่งปัจจุบันประเทศไทยยังไม่สามารถพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศด้านการเกษตรอย่างทั่วถึง และรวดเร็วในพื้นที่ชนบทห่างไกล เกษตรกรรมใหม่ไม่สามารถเข้าถึงการใช้ระบบอินเทอร์เน็ตได้ เนื่องจากการพัฒนาระบบเทคโนโลยียังไม่สามารถทำได้ในหลายพื้นที่

วิธีการเสริมสร้างและพัฒนาเกษตรกรรมใหม่

สำหรับวิธีการเสริมสร้างและพัฒนาเกษตรกรรมใหม่ ในทัศนะของผู้เขียนบทความ มีดังนี้

1. การกำหนดนโยบายทางการเกษตรที่ให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม เป็นวิธีการเสริมสร้างและพัฒนาเกษตรกรรมใหม่ที่เกิดจากปัญหาการดำเนินงานด้านนโยบาย โดยโครงการของหน่วยงานภาครัฐหลายโครงการเป็นนโยบายหรือการสั่งการที่มาจากระดับบนลงล่าง ทำให้เกษตรกรรมใหม่ไม่มีส่วนร่วมนำเสนอความต้องการอย่างแท้จริง กล่าวคือ เป็นการกำหนดนโยบายหรือโครงการจากหน่วยงานภาครัฐเพียงฝ่ายเดียว ซึ่งการดำเนินในแต่ละโครงการนั้นเกษตรกรรมใหม่ไม่มีส่วนร่วมคิด ส่งผลให้การดำเนินโครงการไม่บรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ นอกจากนี้การกำหนดนโยบายทางการเกษตรที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลนั้นภาครัฐควรเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วน ทั้งภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และภาคประชาชน โดยเฉพาะเกษตรกรรมใหม่ให้มีบทบาทในการเป็นตัวแทนในการเสนอความเห็นเชิงนโยบายทั้งในเวทีระดับองค์กร ระดับชาติ และระดับสากล ซึ่งในการดำเนินบางโครงการ ภาครัฐอาจดำเนินการเพียงลำพังแล้วได้ผลไม่ตรงตามวัตถุประสงค์ เนื่องจากภาครัฐมีข้อจำกัดหลายประการ อาทิ งบประมาณ บุคลากร กฎระเบียบ

นอกจากนั้นการดำเนินนโยบายหรือดำเนินโครงการเสริมสร้างและพัฒนาเกษตรกรรมใหม่ โดยภาครัฐนั้นควรมีการประเมินผลการดำเนินนโยบายหรือโครงการในทุก ๆ โครงการ เพื่อให้ทราบว่าการดำเนินงานนั้นบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ อย่างไร มีข้อเสนอแนะที่ต้องปรับปรุงการดำเนินงานในอนาคตอย่างไรบ้างเพื่อให้การเสริมสร้างและพัฒนาเกษตรกรรมใหม่เป็นไปตามเป้าหมาย อีกทั้งการกำหนดนโยบายการเสริมสร้างและพัฒนาเกษตรกรรมใหม่นั้นควรมีหน่วยงานภาครัฐที่เป็นเจ้าภาพในการดำเนินงานที่ชัดเจนเพียงหน่วยงานเดียว ซึ่งหน่วยงานภาครัฐนั้นอาจขอความร่วมมือในการขับเคลื่อนโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ โดยบูรณาการความร่วมมือจากทุกภาคส่วน เพื่อป้องกันความสับสนจากประชาชนที่สนใจจะเข้าร่วมโครงการพัฒนาเกษตรกรรมใหม่ และเพื่อให้การดำเนินงานมีเอกภาพที่ชัดเจน

2. การสร้างเทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการเกษตร เป็นวิธีการเสริมสร้างและพัฒนาเกษตรกรรมใหม่ที่เกิดจากปัญหาการดำเนินงานด้านระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ สำหรับความหมายของนวัตกรรมทางการเกษตร หมายถึง การบูรณาการเทคโนโลยีสารสนเทศ เทคโนโลยีชีวภาพและ

เทคโนโลยีการเกษตรที่ทันสมัย เข้ากับเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเพาะปลูก การเพิ่มผลผลิตและเพิ่มคุณภาพของผลผลิต โดยใช้ข้อมูลของต้นพืช สภาพแวดล้อมของฟาร์มและฐานข้อมูลด้านการเกษตรที่เชื่อมโยงถึงกันเป็นเครือข่ายมาประมวลผลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ เพื่อช่วยการตัดสินใจรับปัจจัยการผลิตและการดูแลรักษาต้นพืชอย่างพอเหมาะ รวมถึงการจัดการผลผลิตหลังการเก็บเกี่ยวเพื่อคงคุณภาพเอาไว้ให้นานที่สุด (นวัตกรรมทางการเกษตร, 2563)

ในการเสริมสร้างและพัฒนาเกษตรกรรมใหม่ ควรมีการขยายความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนให้กว้างขวางมากขึ้น รวมทั้งภาครัฐควรอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงเทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการเกษตรหรือสร้างแรงจูงใจให้ภาคเอกชนเข้ามามีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนและพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมให้แก่เกษตรกรรมใหม่มากขึ้น เช่น เครื่องพยากรณ์โรคข้าว หุ่นยนต์เกษตร โดรนเพื่อการเกษตร โรงเรือนอัจฉริยะ ระบบควบคุมน้ำ อุณหภูมิ และความชื้นผ่านแอปพลิเคชัน เป็นต้น (สุภัทร คำมุงคุณ, 2562) อีกทั้งการใช้ระบบ AI หรือปัญญาประดิษฐ์ และระบบ IoT ที่เชื่อมต่ออุปกรณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานมาไว้ในอุปกรณ์ควบคุมเพียงชิ้นเดียว เช่น ไร้โมท Smartphone หรือ Tablet เป็นต้น เนื่องจากการทำการเกษตรสมัยใหม่แตกต่างจากการทำการเกษตรแบบดั้งเดิมที่อาจได้ผลผลิตน้อยและไม่มีคุณภาพ การเกษตรสมัยใหม่นี้อาศัยเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่ทันสมัย รวดเร็ว และแม่นยำ ซึ่งครอบคลุมถึงกระบวนการผลิต การเพาะปลูก และการตลาด ดังนั้นภาครัฐจึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการสร้างเทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการเกษตรให้เกิดขึ้นในทุกพื้นที่ในการทำการเกษตร จนกลายเป็น Smart Farming ที่สามารถลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มรายได้ให้เกษตรกร

3. การสนับสนุนสินเชื่อเพื่อการลงทุน เป็นวิธีการเสริมสร้างและพัฒนาเกษตรกรรมใหม่ที่เกิดจากปัญหาการดำเนินงานด้านเงินทุน สาเหตุหนึ่งที่สำคัญที่ทำให้ประชาชนทั่วไปไม่สนใจประกอบอาชีพเกษตรกรรมเนื่องจากขาดแคลนเงินทุน ดังนั้นควรมีการขยายแหล่งเงินทุนให้กว้างขวางมากขึ้น ทั้งธนาคารของภาครัฐและธนาคารพาณิชย์เพื่อให้เกษตรกรรุ่นใหม่มีเงินในการลงทุนทำการเกษตร นอกจากนั้นควรมีการสนับสนุนอัตราดอกเบี้ยต่ำและมีระยะเวลาผ่อนชำระหนี้ยาว ทั้งนี้เพื่อให้เกษตรกรรุ่นใหม่ได้มีเงินทุนในการทำการเกษตร เช่น จัดหาปัจจัยการผลิต พัฒนาระบบบริหารจัดการน้ำในแปลงจัดหาหรือพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน จัดหาเครื่องมือ เครื่องจักรกล และอุปกรณ์ทางการเกษตรและอื่น ๆ เป็นต้น

นอกจากนั้นภาครัฐควรใช้มาตรการพักชำระหนี้ให้กับเกษตรกรรุ่นใหม่ รวมถึงการให้เงินสินเชื่อสีเขียว (Green credit) โดยให้อัตราดอกเบี้ยแบบพิเศษ เนื่องจากการทำการเกษตรในช่วงแรกมีความจำเป็นต้องใช้เงินทุนสูงและใช้ระยะเวลานานกว่าจะสร้างรายได้ให้เกษตรกร

4. การส่งเสริมการตลาด เป็นวิธีการเสริมสร้างและพัฒนาเกษตรกรรมใหม่ที่เกิดจากปัญหาการดำเนินงานด้านการตลาด ภาครัฐควรส่งเสริมความรู้เรื่องช่องทางทางการตลาดใหม่ ๆ ให้กับเกษตรกร

รุ่นใหม่ โดยเฉพาะการขายสินค้าเกษตรผ่านระบบพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (e-commerce) และจัดหาพื้นที่ตลาดร้านค้าเกษตรกรรุ่นใหม่ทั่วประเทศ ตลอดจนส่งเสริมการเพิ่มรายได้ของเกษตรกรรุ่นใหม่จากการท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยบูรณาการการดำเนินงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐในระดับท้องถิ่นและภาคเอกชน นอกจากนี้ภาครัฐควรสนับสนุนให้เกิดการรวมกลุ่มกันของเกษตรกรรุ่นใหม่ในรูปแบบของสหกรณ์ภาคการเกษตร และภาครัฐควรสนับสนุนให้สหกรณ์ภาคการเกษตรจำหน่ายปุ๋ยเคมีและผลิตปุ๋ยอินทรีย์ที่มีคุณภาพเพื่อจำหน่ายให้แก่สมาชิกของสหกรณ์และเกษตรกรรายอื่น อีกทั้งหน่วยงานภาครัฐควรส่งเสริมให้สหกรณ์ภาคการเกษตรมีบทบาทสำคัญในการควบคุมการผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด การปรับปรุงคุณภาพและมาตรฐานสินค้าที่ผลิตเพื่อรักษาเสถียรภาพของราคาตลอดถึงสนับสนุนระบบข้อมูลข่าวสารด้านการค้า การตลาด และราคาสินค้า ให้ทั่วถึงโดยเฉพาะพื้นที่ชนบทห่างไกล

5. การกระตุ้นให้เห็นความสำคัญของการประกอบอาชีพเกษตรกร เป็นวิธีการเสริมสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ที่เกิดจากปัญหาการดำเนินงานด้านบุคคล โดยเฉพาะทายาทเกษตรกร หน่วยงานทุกภาคส่วนควรร่วมกันกระตุ้นและสร้างจิตสำนึกของการประกอบอาชีพเกษตรกรให้กับคนรุ่นใหม่ เพื่อให้เห็นความสำคัญและร่วมกันสืบทอดอาชีพของบรรพบุรุษที่มีมาตั้งแต่ในอดีต เนื่องจากในปัจจุบันเกษตรกรส่วนใหญ่มีอายุน้อยและไม่มีทายาทสืบทอดอาชีพต่อจากตนเอง ซึ่งหากปล่อยให้เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นสู่ระยะวิกฤติอาจส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของประเทศชาติได้ ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของทุกภาคส่วนในประเทศไทยที่ต้องร่วมมือกันสร้างแรงจูงใจเพื่อให้เกษตรกรรุ่นใหม่มั่นใจว่าอาชีพเกษตรกรเป็นอาชีพที่สามารถสร้างความมั่นคงในรายได้อาชีพหนึ่งที่ไม่แตกต่างจากอาชีพประจำมากนัก

จากวิธีการเสริมสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ตามทัศนะของผู้เขียนบทความทั้ง 5 ประการดังกล่าวข้างต้นสอดคล้องกับแนวคิดและหลักการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ถึงฉบับที่ 13 ที่เน้นให้ทายาทเกษตรกรรุ่นใหม่ได้เรียนรู้เทคโนโลยีที่ทันสมัยในการพัฒนาประสิทธิภาพการผลิตเพื่อนำไปสู่การเพิ่มความสามารถในการแข่งขันและการเป็นผู้ประกอบการเกษตร และต่อเชื่อมการประกอบอาชีพเกษตรกรจากบรรพบุรุษซึ่งหากประเทศไทยต้องการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ (Young Smart Farmer) เพื่อทดแทนเกษตรกรสูงอายุและเป็นผู้นำทางการเกษตรในท้องถิ่น ประเทศไทยควรมีทิศทางและแนวโน้มในการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ในอนาคต ดังนี้

1. การสร้างค่านิยมที่ดี เพื่อให้เกษตรกรรุ่นใหม่เห็นคุณค่าและความสำคัญของอาชีพเกษตรกรว่าเป็นอาชีพที่มีรายได้ดี มีศักดิ์ศรี และเกษตรกรเป็นผู้ที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาประเทศในภาคเศรษฐกิจ

2. การฝึกอบรมและจัดทำหลักสูตรการศึกษาทางการเกษตรทั้งการศึกษาในระบบและนอกระบบ รวมถึงการศึกษาตามอัธยาศัย โดยเป็นหลักสูตรที่เน้นการเรียนรู้จากภาคปฏิบัติและการเรียนรู้จากตัวอย่างของเกษตรกรรมใหม่ที่ประสบความสำเร็จจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม

3. การสนับสนุนองค์ความรู้ด้านการเกษตรทั้งระบบอย่างครบวงจร โดยมีแนวทางการสนับสนุนองค์ความรู้ 4 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 ปรับกระบวนการทัศน์การเป็นผู้ประกอบการเกษตร ขั้นตอนที่ 2 เริ่มต้นประกอบการเกษตรในเชิงธุรกิจเกษตร ขั้นตอนที่ 3 พัฒนาสู่การเป็นผู้ประกอบการเกษตรเต็มตัวและขั้นตอนที่ 4 พัฒนาสู่การเป็นผู้ประกอบการเกษตรสากล

4. การสร้างความมั่นคงในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยภาครัฐต้องดูแล ส่งเสริมและสนับสนุนเกษตรกรรมใหม่ทั้งในส่วนการประกันภัย การดูแลสวัสดิการและการเพิ่มรายได้นอกภาคเกษตร ทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างแรงจูงใจและความมั่นใจของเกษตรกรรมใหม่ให้หันมาประกอบอาชีพเกษตรกรรม

5. การพัฒนามาตรฐานสินค้าการเกษตร โดยส่งเสริม สนับสนุนและยกระดับคุณภาพสินค้าเกษตรสู่มาตรฐานและขยายไปสู่สากล ซึ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพ/มาตรฐานสินค้าเกษตรและเพิ่มมูลค่าด้วยผลงานวิจัยและนวัตกรรมเพื่อให้สามารถแข่งขันในระดับสากลได้

การพัฒนาเกษตรกรรมใหม่นับเป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาภาคเกษตรกรรมของประเทศไทยซึ่งเป็นการเตรียมความพร้อมในการสร้างบุคลากรด้านการเกษตรรุ่นใหม่ที่มีความทันสมัย มีความสามารถในการพึ่งพาตนเอง มีความคิดสร้างสรรค์ และใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการจัดการการเกษตรรวมถึงเป็นผู้สร้างแรงจูงใจและถ่ายทอดองค์ความรู้ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมให้แก่เยาวชน เกษตรกรและบุคคลทั่วไป และทำการเกษตรได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคปัจจุบันส่งผลให้ชุมชนเติบโตทางเศรษฐกิจจากฐานการเกษตรได้

บทสรุป

การเปลี่ยนแปลงของประชากรภาคการเกษตรที่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ประกอบกับทนายเกษตรไม่เห็นความสำคัญของอาชีพเกษตรกรรมเนื่องจากทัศนคติเชิงลบต่ออาชีพเกษตรกรรมหลายประการ จึงทำให้ประชากรภาคการเกษตรลดจำนวนลงอย่างต่อเนื่อง นอกจากนั้นปัญหาและอุปสรรคของเกษตรกรรมใหม่ในปัจจุบัน ยังประกอบด้วย 1) ด้านที่ดินที่มีพื้นที่จำกัดและสภาพที่ดินไม่เหมาะสมต่อการทำการเกษตร 2) ด้านการตลาดที่ไม่มีตลาดที่แน่นอนเพื่อรองรับผลผลิต 3) ด้านเงินทุน เกษตรกรขาดการสนับสนุนเงินทุนหรือเงินกู้ 4) ด้านนโยบายที่เป็นการสั่งการจากระดับบนลงล่าง และ 5) ด้านระบบเทคโนโลยีสารสนเทศที่ยังไม่สามารถพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศด้านการเกษตรอย่างทั่วถึงและรวดเร็ว ซึ่งจากสภาพปัญหาและอุปสรรคดังกล่าวหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีวิธีการเสริมสร้างและ

พัฒนาเกษตรกรรมใหม่ ดังนี้ 1) การกำหนดนโยบายทางการเกษตรให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม 2) การสร้างเทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการเกษตร 3) การสนับสนุนสินเชื่อเพื่อการลงทุน 4) การส่งเสริมการตลาด และ 5) การกระตุ้นให้เห็นความสำคัญของการประกอบอาชีพเกษตรกรรม แต่อย่างไรก็ตาม การเสริมสร้างและพัฒนาเกษตรกรรมใหม่จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนของประเทศไทย ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม โดยเน้นการบูรณาการดำเนินงานร่วมกันเพื่อขับเคลื่อนให้การเสริมสร้างและพัฒนาเกษตรกรรมใหม่เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล ทั้งนี้เพื่อเป้าหมายสุดท้ายคือ เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารและเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยให้เจริญเติบโต สอดคล้องกับคำพูดที่ว่า ประเทศไทยเป็น “ครัวของโลก”

รายการอ้างอิง

- กรมส่งเสริมการเกษตร. (2561). *โครงการพัฒนาผู้ประกอบการเกษตรรุ่นใหม่*. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงฯ.
- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2566). *แผนพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ.2566-2570)*. สืบค้นจาก http://tarr.arda.or.th/static2/docs/development_plan2566
- กรมชลประทาน. (2560). *แผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี (พ.ศ.2560-2579)*. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงฯ.
- กิริติยา สวัสดิภาพ. (2554). *ปัจจัยที่มีผลต่อความคาดหวังในการพัฒนาการเกษตรเพื่อพึ่งพาตนเองของเกษตรกรรุ่นใหม่*. (วิทยานิพนธ์พัฒนาศักยภาพบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพมหานคร.
- โคเชเทล และ เกษศิริพันธ์ พิบูลย์. (2560). *ความหลากหลายของเกษตรกรรมในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่และปราจีนบุรี : คุณลักษณะ ปัญหาที่เผชิญและการมีส่วนร่วมกับโครงการสนับสนุนเกษตรกร*. สืบค้นจาก <http://www.ewsearchgate.net>
- นวัตกรรมทางการเกษตร. (2563). *Innovation and Technology*. สืบค้นจาก <http://sites.google.com>
- ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2561-2580). (2561). สืบค้นจาก http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2561/A082/T_0001.PDF
- โยษิตา เสรีกิจ วุฒิยา สาหร่ายทอง และกนกวรรณ จันทน์เจริญชัย. (2565). *การศึกษาความสามารถในการแข่งขันสินค้าเกษตรของประเทศไทยและประเทศอินโดนีเซีย กรณีศึกษา : ปาล์มน้ำมัน*. *วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒนา*, 4(4), 225-238.

- คันสนีย์ กระจำโนมและคณะ. (2558). รายงานฉบับสมบูรณ์ เรื่อง การเกษตรกับความมั่นคงทางอาหาร : ทัศนคติและแรงจูงใจในการสานต่ออาชีพเกษตรของทายาทเกษตรกรในอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศุภมิตร ศรีวัฒนชัย. (2559). การติดตามและประเมินผลการพัฒนาองค์ความรู้และการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ภายใต้โครงการสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ (หลักสูตรการพัฒนาเกษตรกรอย่างยั่งยืน)ประจำปีงบประมาณ 2559. สืบค้นจาก http://www.alro.go.th/research_plan/download/article_20171006132407.pdf
- สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม. (2560). หลักสูตรการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่. สืบค้นจาก <https://www.alro-newfarmers.com/curriculumnewfarmer.html>
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). แนวคิดและหลักการในการพัฒนาเกษตรกร. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานฯ.
- สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ. (2560). โครงการเกษตรเพื่อชีวิต เกษตรกรรุ่นใหม่ใส่ใจมาตรฐาน. สืบค้นจาก <http://www3.oae.go.th/zone2/index.php/news/16-oae-news/246-4-1>
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2560). เจาะทิศทางการเกษตร พัฒนาทักษะฝีมือแรงงาน ก้าวสู่เกษตรกรรม 4.0. สืบค้นจาก <http://www3.oae.go.th/zone2/index.php/news/16-oae-news/246-4-1>
- สุภัทร คำมุงคุณ. (2562). การสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานฯ.
- สุนทรี ศักดิ์ประชาวุฒิ และ ทรงวุฒิ ม่วงเจริญ. (2560). การศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางการปรับปรุงการดำเนินงานจัดที่ดิน โครงการสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่. กรุงเทพมหานคร: สำนักวิชาการและแผนงานสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม.